

БАРАБАНИТЕ НА НОЌТА

МИЉЕНКО ЈЕРГОВИЌ

Изданието е објавено со поддршка од Министерството за култура на Република Северна Македонија и од Министерството за култура и медиуми на Република Хрватска:

Република Северна Македонија
Министерство за култура

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
i medija
Republic
of Croatia
Ministry
of Culture
and Media

БИБЛИОТЕКА – АКВАМАРИН

Главен уредник
Филип Димевски

Лектура
Ирена Ралева

Јазична редакција
Филип Димевски

Наслов на оригиналот:
Miljenko Jergović *Doboši noći*

© **Miljenko Jergović, 2015**

Компјутерска обработка
Бегемот

Ликовно уредување
Наталија Лукомска

© Сите права на изданието ги има БЕГЕМОТ ДООЕЛ – Скопје. Забрането е копирање, умножување и објавување на делови или на целото издание во печатени или електронски медиуми без писмено одобрение од издавачот.

БАРАБАНИТЕ НА НОЌТА

МИЉЕНКО ЈЕРГОВИЌ

(СТУДИЈА)

превод од хрватски јазик
Ѓоко Здравески

СОДРЖИНА

ГУБЕРНИК ВО САРАЕВО	7
ГУБЕРНИК И БЕЛИОТ ЈАВОР	16
ГУБЕРНИК И МЛАДА БОСНА	26
СО ГУСЛАРОТ ОБРЕН БРЧКАЛОВИЌ	35
УЈЕВИЌ ВО САРАЕВО	41
СЛУЧАЈНИ ПОРТРЕТИ:	
САРАЕВСКИОТ ИМЕНИК НА ГУБЕРНИК	57
СИЊОРА И СИЊОРИТА	83
ПО ТРАГАТА НА ЕДЕН НОВИНСКИ ФЕЛТОН:	
ЕМОЦИОНАЛНИТЕ БУРИ НА ГУБЕРНИК	117
ПО КРАЈОТ	124
БИОГРАФИЈА НА ПРЕВЕДУВАЧОТ	128

ГУБЕРНИК ВО САРАЕВО

Јосип ГУБЕРНИК ВО САРАЕВО стигнува рано наутро, во пето-котот на 12 јуни 1914 г. Го сместуваат во стан кај Хана Озмо, Бјелаве 25. Еврејка, вдовица Абрахамова, српско-хрватски зборува слабо, ама добра готвачка е. Во Губерниковите *Дневници на сараевските ноќи*, издание на Државниот издавачки завод на Југославија, 1946 година, Хана Озмо се споменува како Сињора. Никаде со име и со презиме, така што долго не се знаело која е Сињора. А потоа во списанието *Живот* (број 1, за 1953 година), Војслав Богиќевиќ го разоткрил нејзиниот идентитет (статијата под наслов „Млада Босна и нејзините сопатници“).

Со увидот во катастарските книги, Богиќевиќ утврдил дека босанската еднокатница, подигната на почетокот на деветнаесеттиот век, најверојатно од ќерпич, му припаѓа на Абрахам Озмо, кој умира во градската болница есента 1910 г. Немало оставинска расправа, ниту е спроведен препис на имотот – не бил таков обичајот во тие времиња – ама со проверката во Еврејската богословска општина дознал дека вдовицата на Абрахам се викала Хана и дека по него останала и слабоумната ќерка, по име Луна, која во Губерниковите *Дневници на сараевските ноќи* се споменува како Сињорита. Ама тука се јавува главната дилема: девојчето, всушност веќе девојката, за која пишува Губерник, никако не е слабоумна. Приказната што се развива меѓу нив е една од нај-

магичните, истовремено и најзагадочните приказни во нашата книжевност.

Иако е сосема извесно дека Хана Озмо е Губерниковата Сињора и сопственичката на куќата на адреса Бјелаве 25, наодот на Богиќевиќ е неколкупати оспоруван. Најнапред потихум, во алузии, зашто на луѓето не им било до замерување со човекот што како директор на Музејот на Град Сараево, а потем и управник на Архивот на Народна Република Босна и Херцеговина, имал углед и влијание, за набргу по смртта на Богиќевиќ, умрел последниот ден од 1981 г. во Сараево, случајот ненадејно да се распламти и да оживее, заедно со сите свои одамна покојни актери, баш како светот по некое чудо да се вратил во летото 1914. Во белградската *Књижевна реч*, во списанието *Књижевност*, а набргу потем и во загрепското *Око*, се јавиле во текот на 1982г. и првите месеци од 1983 г. опонентите на Богиќевиќ, обвинувајќи го, најнапред за површност во истражувањето, па за политичка и национална тенденциозност, па на крајот за антисемитизам и омраза кон Хрватите. Ова последното му го припишал Лав Кардум, пензиониран загрепски книжар и антиквар, кој веднаш по војната како крсташ бил осуден на смрт. Казната му е преиначена во доживотна робија, по што поминува седумнаесет години во затворот во Зеница. По интервенцијата на Кардум, полемиката е прекината. Не се знае дали на тоа ѝ претходела нечија политичка интервенција.

Основната теза на задоцнетите опоненти на Богиќевиќ се засновала на можната грешка на Губерник во наведувањето на адресата. Ако погрешил, погрешил двапати: на 34 и на 527 страница од *Дневникот на сараевските ноќи* пишува исто: Бјелаве 25. Ако ја следиме логиката на превидот, бројот 25 би можел да биде најблизок до броевите 15, 23, 35, можеби и 52. Летото 1914 г. само бројот 52 е еврејска куќа: исто така едно-

катница, во која живее Сумбула, вдовицата на Моша Данон, со двете деца, ќерката и синот. Името на ќерката ѝ е Рахела, а на синот Давид.

Губерник на повеќе места, најмногу на почетокот на книгата, го опишува своето искачување на Џиџиковац и Бјелаве. Ја наведува секоја куќа, секое јабланово стебло, мезарје, урнатица, така што тешко може да има дилема околу тоа во кој дел на Бјелаве се доселил. Бројот 52 е на самиот врв на улицата, далеку од местото до кое тој се искачува во својата книга. Не е веројатно дека престојувал тука, ни дека Сумбула Данон е Сињора, а Рахела Сињорита. И како би се објаснило тоа што писателот на ниедно место не го споменува братот на Сињорита?

Војислав Богичевиќ во фуснота ја наведува судбината на Хана и Луна Озмо. Мајката и ќерката од куќата на Бјелаве се одведени на почетокот на јуни 1941 г., погубени се некаде во Лика и веројатно се фрлени во непозната крашка јама. Веродостојно можат да се проследат и судбините на Данонови: Сумбула умира 1927 г., веројатно од туберкулоза, по што децата заминуваат кај вујко им во Белград. Давид Данон загинава како партизански борец во Далмација, кон крајот на 1944 г. Рахела, која во Белград се омажила за инженерот Сима Барух, се иселува со семејството во Израел. Умира во Хаифа во 1999 г., два месеца пред сто и првиот роденден.

Сумбула, Давид, Рахела не го познавале Јосип Губерник, иако се разминувале со него по Бјелаве. Можеби се поздравувале на поминување.

Губерник во Сараево доаѓа да ја истражува распространетоста на белиот јавор (*Acer pseudoplatanus*) во шумите околу градот. Иако немал претходни книжевни амбиции, веќе во возот почнал да води дневник и да ги запишува впечатоците од патувањето. Имал намера во Босна да остане до првите снегови. Подолго не би имало смисла, зашто во текот на зимата не се оди в шума. Но,

околностите на кои главно немал влијание го задржале во Босна следните пет години, сè до есента 1919 г., заминува во Белград со намера во новата престолнина и да се насели, но по неколку месеци се премислува, и на непознат датум, во доцно лето или есента 1920 г., со прекуокеански брод од риечкото пристаниште испловува за Аргентина.

Во 1914 г. тој веќе има дваесет и шест. Доба идеална за војна. Не е овојничен поради кускулестиот раст: висок е 145 см. Поради тоа е фрустриран, се чувствува безвредно и отфрлено. Во првото издание на *Дневникот на сараевските ноќи* е изоставен опширен фрагмент од белешката од 17 октомври 1914 г., во кој Губерник ги изнесува своите чувства кон Австро-Унгарија и испишува своевидна похвала на милитаризмот, какви што тие месеци биле во мода меѓу австриските и германските интелектуалци, поети и книжевници. Второто, целосно издание, кое во текот на 1991 г. и првите месеци на 1992 г. е подготвувано во сараевската *Свјетлост* (приредувач и предговорник Предраг Палавестра), отпечатено е, ама всушност никогаш не е објавено. Во тираж од 5000 примероци, книгата е печатена и подврсана во Грачаница и на 4 април 1992 г., заедно со некои други изда нија, во два шлепери е транспортирана во складиштето на *Свјетлост* во Рајловац. Следните денови започнува војната во Сараево. Складиштето се наоѓа на територија што е под контрола на српската војска и на ЈНА, ама сепак неколку уреднички примероци од *Дневниците на сараевските ноќи* стигнуваат во редакцијата. До денес се зачувани три. Остатокот некаде исчезнал. Со години се исчекувало книгата на Губерник да се појави кај уличните трговци со книги во Бања Лука, или во белградските антикварници и книжарници, ама тоа не се случило. Петнаесетина години по војната, веќе било извесно дека сите четири илјади деветстотини и деведесетина кни-

ги изгореле во воениот пожар или се уништени на некој друг начин. *Дневниците на сараевските ноќи*, второ, проширено и поправено издание, ја делеле судбината на исчезнатите во војната. Минуваат години пред да исчезнат огласите за мртвите.

Изданието од 1946 г. има 643 страници. Со мека и прошиена подврзија, а само неколку стотини примероци, кои не биле наменети за продажба, подврзани се во црковни картонски корици, кои со панорамата на Вратник ги илустрирал Јован Бијелиќ. Изданието од 1992 г. изгледа значително поопсежно: 1097 страници, од кои на предговорот на Палавестра отпаѓаат 45 страници, и уште четиринаесет на напомени за изданието, и индекс за имиња, географски поими, улици, плоштади и сараевски маала. Првото издание е испечатено со густ и ситен слог, во склад со духот на времето, кое налагало штедење хартија, второто со крупен и прегледен слог, онака како што *Свјетлост*, пред војната најугледниот југословенски издавач, ги претставувал и ги печател важните монографски и културно-историски изданија.

Оригиналниот текст на Губерник, изоставен од првото издание, има педесетина страници. Освен патриотското пледоаје и похвалите на германскиот милитаризам, и дванаесетте помали фрагменти за кои не може да се насети зошто се изоставени, сиот новопридодаден текст се однесува на Сињорита. Збор е за фрагменти, подолги и пократки, и за неколку белешки (редум: 1 ноември и 31 декември 1914 г., 21 и 27 февруари, 11 април, 17 мај, 25 јуни, 2 и 7 јули 1915 г.), кои непознат приредувач, или подобро кажано цензор, ги изоставил од книгата. Предраг Палавестра во новото издание ја обележал секоја новопридодадена одломка од текстот, но во предговорот главно избегнувал да се занимава со цензорските причини: „Такво време беше, пролет 1945 г., во Југославија уште траеше војната, кога во нововостановеното

Државно издавачко претпријатие Југославија се решија заедно со Андриќевата *Травничка хроника* да ја издадат и книгата на Јосип Губерник, југословенски патриот, сопатник на Млада Босна, сведок на времето и книжевник, денес знаеме дека бил и најзначајниот дневничар во историите на нашата модерна книжевност. Иако изданието е подготвено, книгата не излегува сè до почетокот на следната, 1946 година. Веројатна причина е и недостигот од хартија. Можеби повеќе поради тоа, отколку поради можното скандализирање на јавноста и вознемирувањето на и онака немирните сараевски духови, приредувачот (или приредувачите) изоставиле одделни делови од ракописот, а особено оние што се однесуваат на ќерката на сараевската станодавка на Губерник, која тој ја нарекува Сињорита. Колку и да се тие делови од текстот возбудливи, уметнички, можеби, и најсилни во целата книга, нив не ги пишувал ангажиран интелектуалец на историските раскрсници, кој ја следи и бележи сопствената трансформација, од виенски и загребски малограѓанин до убеден Југословен, од биолог што е опседнат со едно карактеристично босанско листопадно стебло до расен раскажувач, кој на светот гледа со живото око на Андриќевиот разговорник и антипод, и единствено таков и ги интересира тогашните наши книжевни комесари. Губерник ним им треба како еден од ветроказите на нашата крвава историја, а не како сентиментален, со страсти исполнет злосреќник, каков што се прикажува во соочувањето со трагичната Сињорита.“

По уништувањето на сараевската книга, имало два обиди да се објават *Дневниците на сараевските ноќи*, двата во Белград, кај слабо познати издавачи. Првиот во 1994 г. го отстранил самиот Палавестра, сметајќи дека е некоректно да се печати ново издание ако не е позната судбината на претходното. Или пресудило тоа што соп-

ственикот на издавачката куќа, млад белградски бизнисмен, е интимус на сопругата на диктаторот, Мирјана Марковиќ, и наскоро ќе се појави како еден од основачите на Југословенската левица (ЈУЛ)? Неколку години подоцна, кон крајот на владеењето на Милошевиќ, се јавува и друг издавач, наводно основан само за да ја објави книгата на Губерник, кој го добива благословот на Палавестра, ама не и на сопственикот на авторските права. Синот на Јосип Губерник, застапуван од една буеносаиреска адвокатска канцеларија, во одделни белградски весници (*Телеграф*, *Наша борба*, *Вечерње новости*) објавува платен оглас со кој ја објавува забраната за објавувањето на *Дневниците на сараевските ноќи*, сè до „покајувањето и цивилизираното помирување на сите југословенски народи и на нивните политички елити“. На забраната реагира само еден локален, чубурски хроничар, горко заклучувајќи дека забраната ќе потрае сè до истекувањето на авторските права на Губерник, откако тие за дваесетина години ќе истечат, за книгата за „станувањето Југословен“ и така нема да има понатамошен интерес.

Интересот за книжевното дело на Јосип Губерник, ако некогаш и го имало, згасна на почетокот на новиот век, кога исчезна и онаа фиктивна, српско-црногорска Југославија. Од тоа време во Белград не се споменува и не се цитира, го нема во прегледите, панорамите и антологиите на српската книжевност, како со името на земјата в земја да пропадна и да исчезна неговото животно дело. Во Сараево, кому, во целина, му се посветени неговите дневници, од 1992 за Губерник не се чу ни збор. *Дневниците на сараевските ноќи* пет-шест пати се патемно споменати во *Ослобођење* и во *Љиљан*, при општо-то наведување на книжното богатство опљачкано, спалено и уништено за време на „српската агресија“, но секојпат со погрешно наведување на насловот на книгата:

Дневник наместо и *Дневници на сараевските ноќи*. Името на авторот не е ни спомнато, освен еднаш во *Љиљан*, ама и тоа погрешно: Грубелник, напишала новинарката на *Љиљан*.

Интересно е, и бизарно, дека името на Јосип Губерник, ама во ниту една пригода и неговото дело, редовно се спомнува во хрватскиот печат, во написите на разни теми. Во *Вијенац*, *Вјесник*, *Вечерњи лист* и *Слободна Далмација*, во авторските колумни и коментари, во писмата на читателите, понекогаш и во историските и дневно-политичките анализи, името на Губерник се поврзува со Орјуна (Организација на југословенските националисти). Некаде за Орјуна се зборува како за метафора, па и Губерниковото воврдување во метафората е работа на независниот авторски пристап, на поетската слобода и глупоста, ама имаше и текстови, и тоа не само по дневни весници, туку и стручноисториографски, во кои здраво за готово се земаа орјунашкото дејствување на Губерник и неговото членство во организацијата. (Хрвослав Шушњар на отсекот за историја на Филозофскиот факултет во Загреб ја одбрани докторската дисертација „Улогата на Орјуна во разбивањето на хрватското национално единство, од основањето до забраната“, во која меѓу основачите на организацијата е наведено името на Јосип Губерник. Членовите на комисијата – чии имиња не ги наведуваме од претпазливост поради можно обвинение, немале забелешки за трудот на Шушњар, па така ни за оваа сосема очигледна измислица.)

Орјуна е основана 25 јануари 1921 г. во Сплит, под називот Југословенска напредна националистичка младина. Ја основале младите прибиќевиќевци, прв претседател бил Марко Нани, а секретар Едо Булат (иден усташки главатар, повереник на Павелиќ за Сплит), по падот на Италија и градски началник). Во тоа време Јосип Губерник е веќе во Буенос Аирес. Нема податоци дали неко-

гаш ги сретнал Нани, Булат, Мирко Королија или кого било од основачите и челниците на Орјуна, или Организацијата на југословенските националисти, како што Орјуна ќе се преименува веќе во мај 1922 г., ама никого од тие луѓе не спомнува во своите дневници, ниту има податоци дека некогаш бил во Сплит. (По 1914 г. сигурно не бил.)

Не навлегувајќи во смислата на една општоприфатена хрватска лага, нужно е да се констатира дека Јосип Губерник не бил член на Орјуна, ниту во поширока, метафорична смисла, во смисла на идеолошка дисквалификација, можел да биде наречен орјунаш. Бидејќи веќе не се занимавал со југословенските случувања, ниту одржувал контакти со стариот крај – не постои ни едно писмо или допис што го пратил од Аргентина, ниту има сведочења дека некому му пишувал – сосема е можно Губерник да не ни знаел за постоењето на Орјуна.